

Zbornik radova sa naučno-stručnog skupa „Republika duha“

Beograd, 21. mart 2026.

DOI: https://doi.org/10.66117/emce_zapisi.2026.1.15

UDK 316.614-058.51

316.344.7:2-18

Igor Mitrović⁶⁸

O REČIMA PROROKA U PODZEMNIM PROLAZIMA: BESKUĆNIŠTVO IZMEĐU KOSTURA U ORMANU, OGLEDALA I UČITELJA DRUŠTVA

APSTRAKT

Kad god i gde god se događalo, beskućništvo je uvek ekstreman primer marginalizacije. Ne samo u smislu da je verovatno najsloženiji vid apsolutnog siromaštva. Ono po pravilu podrazumeva odbačenost od društva, stigmatizovanje i nevidljivost za institucije i zajednicu. U ovom tekstu skrećemo pažnju na beskućništvo u kojem se nalaze hiljade u Republici Srbiji, dok takozvani nadležni ne znaju da se ono dešava, ne žele da se suoče sa njim ili ne umeju. Ista ta država priznaje da je i do pola miliona u riziku od siromaštva i beskućništva. Osobe u situaciji beskućništva su svojevrсни ranjenici koji su pali u neravnopravnom ratu koji zovemo „tranzicija“, koje je društvo zaboravilo i ostavilo iza. Istina o njima je istina o nama i treba da je čujemo. I to ispričanu iz prve ruke. Konačno, ovde testiramo jednu teološko-egzistencijalnu tezu: beskućništvo – zlo kakvo jeste, kao i svaka druga patnja – može postati semenište Jovovske mudrosti, koja omamljenom savremenom čoveku otkriva šta je šta i kuda dalje. Rad kombinuje esejističku analizu, narativne priče iz prve ruke i teološko-refleksivni ton, koristeći hibridni stil koji istovremeno informiše, osvetljava marginalizovane i podstiče duhovnu i društvenu introspekciju.

Ključne reč: beskućništvo, marginalizacija, siromaštvo, društvena isključenost, tranzicija, socijalna nevidljivost, narativno svedočenje, teološko-egzistencijalna refleksija, društvena odgovornost.

⁶⁸ ADRA – Adventistički razvojni i humanitarni rad, director@adra.org.rs

Uvod

Beskućništvo kao takvo već predstavlja život na margini, iz očiglednih razloga. Nije samo zbog toga što predstavlja vid apsolutnog siromaštva. Ono podrazumeva isključenost iz osnovnih društvenih tokova – stabilnog stanovanja, rada, zdravstvene zaštite i sigurnosti. Osoba bez doma nije samo neko ko naprosto nema krov nad glavom. Ona gubi i društvene mreže podrške, pravnu vidljivost (jer ne može da obnavlja lična dokumenta kada izgubi prebivalište), i osećaj pripadnosti zajednici. Ukoliko je tačno da se usamljenost i depresija ubrzano penju na lestvici neprijatelja pojedinca i društva, u beskućništvu su oni dvostruko pojačani. S druge strane, u javnoj imaginaciji beskućništvo je nešto ružno i gotovo „gubavo“, pa ga društvo potiskuje i skriva kao neprijatnu tajnu. Ono tako dodatno biva zaključano u stereotip i tabu.

Beskućništvo, stoga, nije samo materijalni nedostatak, već stanje trajne socijalne i simboličke marginalizacije. S tim na umu, u ovom tekstu imamo tri cilja. Prvo, da skrenemo kolektivni pogled ka njemu i rasvetlimo ga, svesni da će se vratni mišići, verovatno, opirati i vraćati našu glavu na drugu, svetliju stranu zbilje. Drugo, da damo prostor glasovima samih ljudi koji su u beskućništvu; tri takve priče su ispričane iz prve ruke. Treće, da se oprobamo u svojevrsnoj teološko-egzistencijalnoj refleksiji o beskućništvu kao jedinstvenom izvoru mudrosti koje je potrebno našem društvu, naročito uplašenom pred pozivom samorefleksije. Osobe u situaciji beskućništva često najbolje znaju istine o nama, životu. Rečima profesora Pavlice: „margina je ono egzistencijalno obzorje sa koga će u jednom trenu zakonomjerno nahrupiti neko (možda neki mudrac?) ko će pretumbati ustaljene vrijednosti centra.“⁶⁹

Možda se glasovi ljudi koji žive u podzemnim prolazima gradova, napuštenim i za život neprilagođenim prostorima propalih fabrika i derutnih kuća, i tuđim podrumima solitera, mogu dočekati kao proročki glasovi koji nas uče istinama o nama i krče put ka spoznajama, kako su to pevali Sajmon i Garfankel u „Zvucima tišine“ (Sound of Silence). Ti glasovi i oni sami otkrivaju nešto o nama i otkrivaju to nama.

⁶⁹ Pavlica, D. (2025). Marginalije u odbranu margine, u: Kuburić, Zorica, Čumura, Ljiljana (prir.). Marginalizam u religiji, nauci, filozofiji i umetnosti. Novi Sad: CEIR, str. 9–18

*I narod se klanjao i molio
neonskom bogu koga je stvorio.
A znak je zabljesnuo upozorenjem,
rečima koje je ispisao
I poručio: „Reči proroka
zapisane su na zidovima metroa
i u hodnicima trošnih zgrada,
i šapuću u zvucima tišine.“*

Nevidljivo klizanje u senku beskućništva

Kako čovek upadne u beskućništvo? To je uvek postepeni proces. A kako ono postane opštedruštvena pandemija posrnuća? Recimo, kao u Sjedinjenim Američkim Državama, a videćemo da se i mi pridružujemo tome.

Beskućništvo je, bezmalo, uvek sistemski problem, ne lični izbor. Društvene „tektonske ploče“ se tako podese, na taj način iščaše, da je sve većem broju ljudi sve teže da se odupru silama koje ih vuku nadole.

Može se to izraziti i na sledeći način. Beskućništvo je „način (pasivne) adaptacije na splet nepovoljnih događaja i životnog toka, odnosno ono je više posledica preklapanja većeg broja nepovoljnih ishoda, a manje rezultat pogrešnih, ličnih izbora.“⁷⁰ To potvrđuje i iskustvo organizacije civilnog društva ADRA – Adventistič-

Terenski, „autrič“, rad je jedini način da se uspostavi komunikacija sa ovom grupom, a usluge učine pristupačnim. Adrine usluge – ilustrovane fotografijama sa glavnog punkta u Beogradu, obuhvataju tuširanje, vešeraj, lečenje, psihosocijalnu i pravnu podršku, povezivanje sa institucijama i drugim akterima, ali i urgentni smeštaj i integraciju za oko 700 lica mesečno. Istovremeno se radi na zagovaranju boljih sistemskih rešenja.

⁷⁰Mirjana Bobić, Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 2011. u Republici Srbiji BESKUĆNICI (<https://publikacije.stat.gov.rs/G2014/Pdf/G20144011.pdf>, pristupljeno 12.02.2026.)

kog razvojnog i humanitarnog rada (<https://adra.org.rs>). ADRA se bavi beskućništvom u Beogradu i Srbiji od 2018. godine. U glavnom gradu Srbije ih ima verovatno nekoliko hiljada. Godišnje, ADRA uspeva da identifikuje i dubinski podrži oko 1.050 lica.⁷¹ Od 2019. radila je sa preko 4.000 lica. Ko zna koliko ih zapravo ima. Neke procene državnih organa je da je oko 400.000 lica u riziku od beskućništva.⁷²

Ali – kako? Evo nekoliko uobičajenih scenarija prema kojima se to dogodi. Po pravilu, ono se zbiva kada se nepovoljne okolnosti u pogrešnom trenutku obruše na osobu, ona iscrpi sopstvene resurse u borbi da ih nadvlada, bude preplavljena, a izostane „sigurnosna mreža“, adekvatna podrška porodice, prijatelja i države.

- Ne posedujem vlastitu nekretninu za život. Zarađujem na „crno“ ili na „belo“, i iznajmljujem stan. Izgubim posao, jer izgubim zdravlje, iz drugih razloga, ne mogu da zakupljujem stan. Neko vreme živim kod prijatelja, rodbine, a potom završim na ulici. Drugim rečima, ukoliko izostanu dve plate, ostajem bez krova nad glavom.

- Život postaje sve skuplji, to što zaradim je dovoljno da jedem, ali ne i da imam krov nad glavom. Zato pronađem prostor u nekoj napuštenoj zgradi, ili kući bez struje, vode, koji nije bezbedan, i iz kog me svakog časa neko može da izbaci.

- Doživljavao sam ili svedočio nasilju u porodici. Mlada sam osoba, žena ili muškarac, svejedno; manje strašno je da odeš na ulicu nego da ostaneš u tom mraku i boli.

⁷¹ Više o programu borbe protiv beskućništva: <https://adra.org.rs/programi/beskućništvo/>.

⁷² Na ovoj adresi se mogu pronaći najnoviji izveštaji o stanju beskućništva u Republici Srbiji a na osnovu podataka članica Mreže za borbu protiv beskućništva: <https://adra.org.rs/publikacije-adra/>.

- Imam oštećeno mentalno ili emotivno zdravlje i ne uspem da se snađem.
- Mlada sam osoba koja je odrastala bez roditeljskog staranja, prinuđena da napusti državnu instituciju ili hraniteljsku porodicu. Od 25–40% nas završi u beskućništvu, jer ne postoji uređena podrška na putu ka samostalnosti.

- Nakon izdržane kazne zatvora, proces reintegracije u porodicu, lokalnu zajednicu i tržište rada često je izrazito otežan ili izostaje.

- Po napuštanju institucija za lečenje od zavisnosti, osobe bez podrške nailaze na brojne prepreke da uopšte dobiju šansu da se integrišu u društvo i tržište rada.

- Izazovi sa mentalnim zdravljem smanjuju šansu za stvaranjem stabilnog života.

- Sistemski razlozi: potkapacitirani sistem socijalne zaštite koji je slab da na vreme prepozna osobe u riziku i prevenira najgore; diskriminatorni sistem zdravstvene zaštite, gde ova lica ne mogu da se leče, jer se pojavljuju u higijenski neadekvatnom stanju.

Konačno, stambena politika u kojoj od 2010. do 2020. je izgrađeno oko 100.000 novih stambenih jedinica koje može da priušti manje od 14%. Drugim rečima, ne postoji priuštivo stanovanje.

Beskućništvo na ovim prostorima postojalo je i u socijalizmu, ali je bilo kontrolisano i amortizovano srećnom okolnošću gušćih mreža društvene podrške i snažne državne kontrole koja nije dopuštala najgore ishode. Ako ne nemoguće, ali je svakako teže bilo postati „beskućnik“. U poslednjoj deceniji 20-og veka sve je počelo da se menja. Nastalo je raspadom države, usled rata, izbegličkih talasa, sankcija i inflacije. Nezaposlenost, trauma i migracije doveli su do siromaštva na koje država nije bila spremna.

Glavni faktori koji doprinose beskućništvu:

Skup život, skup najam stana, nepostojanje priuštivog stanovanja;

Gubitak zdravlja, gubitak posla;

Gubitak stana zbog nemogućnosti otplate kredita;

Nasilje u porodici;

Mladi koji napuste sistem alternativne brige, u 25% završe u beskućništvu;

Loša adaptacija na traumu, uključujući zavisnosti, itd.;

Oštećeno mentalno zdravlje, itd.

Posle 2000. godine, demokratizacija nije donela delotvornu borbu protiv siromaštva, zbog loše privatizacije, korupcije, slabe vladavine prava i profitno orijentisane stambene politike, kao i nerazumevanja problematike. Beskućništvo raste u Beogradu, Nišu i Novom Sadu, a nedovoljno prilagođen sistem socijalne zaštite ne može da odgovori na skrivene oblike siromaštva.

Podaci iz Adrinog terenskog rada sa preko 4.000 lica na teritoriji Beograda od 2020:

*21% su žene;
20% su mlađi od 30 godina;
65% ne poseduju dokumenta;
75% su sa hroničnim bolestima;
najmanje 40 % su sa oštećenjima mentalnog zdravlja, koji su ponekad uzrok, a ponekad posledica života u beskućništvu;
90% žive u napuštenim objektima koji nisu za stanovanje;
Zavisnosti su kod svih bile način da reše osnovni problem i bol, kod nekih jedan od faktora koji je doveo do beskućništva, kod drugih način da se u njemu preživi.*

Glavni uzroci su nedostatak podataka, znanja, nepriznavanje problema i političke volje za razvoj održivih socijalnih i stambenih politika.

Ostaju da društvenom imagi-nacijom vladaju stereotipi da su to ljudi koji su gubitnici, sami sebe doveli u bezizlaznu poziciju, ili da „valjda ima neko ko se njima bavi“. Istina je mnogo strašnija: pred tom vrstom bezizlaznosti se nalazi nekoliko hiljada ljudi u Srbiji (i to prema zvaničnoj statistici) koji su podstanari ili pod kreditima, ili su mladi koji treba da napuste sistem alternativne bri-ge (domove za decu bez roditeljskog staranja ili hraniteljske poro-

dice), ili osobe oštećenog mentalnog zdravlja i bez adekvatne podrške, i mnogi drugi. Zastrašujući je broj onih koji su „pod kreditima“ i jedna ozbiljna dijagnoza, veći trošak, gubitak posla, ih odvaja od beskućništva.

Rešenja su moguća i podrazumevaju nekoliko koraka. Prvo, nosioci vlasti i društvo priznaju da problem postoji. Drugo, država nastoji da razume koren problema i preuzme odgovornost za njegovo preveniranje, ranu intervenciju i borbu protiv njega. Pomenute usluge koje sprovodi ADRA, ali i druge članice Mreže za borbu protiv beskućništva, predstavljaju primer.

U međuvremenu, stvaramo prostor da se čuju glasovi i životne priče iz prve ruke.

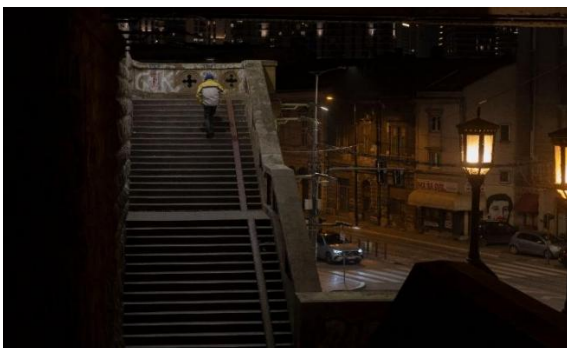
Priča prva: Posmatrač u noći⁷³

Čovek je završio na ulici, jer je, nakon psihičkog maltretiranja od strane stanodavaca i osećaja da mu je svega preko glave, napustio stan i našao se bez krova nad glavom. Prvih dana morao je da se snalazi među policijskim kontrolama, nasilnim prolaznicima i teškim vremenskim uslovima, tražeći zaklon i osnovne stvari za život. Upoznaje druge beskućnike, ali i ljude koji mu pomažu, donoseći hranu, garderobu i pažnju, što polako unosi tračak sigurnosti i nade u njegov život. Kroz sve te opasnosti i iskušenja, on ostaje budan i posmatra svet oko sebe, balansirajući između očaja i malih trenutaka ljudske dobrote.

Uvek sam budan, uvek osmatram sve oko sebe i moj je utisak da je sve ovo samo jedan ružan san. Nešto mi se desilo, neka saobraćajka i ja sam u komi i sve ovo gde sam stalno budan u stvari sanjam. I tako čekam da se probudim.

U jednom trenutku, očaj ga dovodi na ivicu samoubištva, ali neplanirani faktor — jak vetar — sprečava ga da skoči sa mosta.

Tad sam izašao iz stana i otišao pravo na most sa jednim ciljem — da skočim sa njega. Ali ne, ne, ne. Ne u reku, ne da imam šansu, nego na beton — za kraj priče.

Na kraju, zahvaljujući ljudima koji mu pomažu i malim stvarima koje mu vraćaju normalnost i radost, protagonist ponovo otkriva vrednost života i svakodnevnih radosti: fudbal, muzika, kafa, društvo.

Volim da gledam Zvezdu kad igra fudbal, da slušam muziku — to mi je baš nedostajalo. Da igram igrice, da popijem kafu, da popijem Monster, da ćutim sa okej ljudima, da pričam sa okej ljudima, a sve to jer sam na ulici upoznao svoja tri M [tri Adrine terenske radnice čija imena počinju na M,

⁷³ Sve četiri priče su zapravo isecci iz integralnih priča objavljenih kao „Životne priče beskućnika” na <https://adra.org.rs/vest/zivotne-price/> (pristupljeno 13.02.2026). Autor svih fotografija je Miloš Stošić.

prim. aut.], i posebno zato što mi MI nije dala drugu šansu da odem na most a da to nije ni znala.

Priča druga: Dragana

Dragana Božović (48) je iz Topole. Došla je u Beograd na studije geodezije, ali joj je život krenuo drugim putem. Odrasla je kao usvojeno dete alkoholičara. I njeni usvojitelji, tetka i teća, umiru od kancera i leukemije. Godine 1999. tokom bombardovanja počela je da uzima heroin. Živela je i delila taj život sa partnerom.

„U početku je sve bilo okej, međutim vrlo brzo tu više nema ljubavi između dvoje nego postoji ljubav samo prema žutom.“

Što reče Gabor Mate: „Nemoguće je razumeti zavisnost bez da se zapi-tamo koje olakšanje zavisnik pronalazi, ili se nada da će pronaći, u drogi ili zavisničkom ponašanju.“⁷⁴ Dodaje da „zavisnost nije izbor koji iko svesno pravi; ona nije moralni neuspeh. Ono što ona zaista jeste – jeste odgovor na ljudsku patnju.“ Mnogo bi se još moglo o tome pisati.⁷⁵

Američki franjevački mistik i aktivista Ričar Ror ističe koliko jedino odgovor neosuđivanja, prihvatanja i saosećanja imaju smisla:

Program Dvanaest koraka [koji je osnova programa Anonimnih alkoholičara; prim. aut.] je tokom vremena naučio da zavisnost nastaje iz nedostatka unutrašnjeg iskustva intime sa sobom, sa Bogom, sa životom i sa trenutkom. I ja bih pio do zaborava, ili tražio neki način da se povežem sa čvrstom realnošću, ako bih se osećao lišenim ljubavi, poštovanja, radosti ili zajedništva.

⁷⁴ Gabor Maté, *In the Realm of Hungry Ghosts: Close Encounters with Addiction* (Toronto: Vintage Canada, 2009; epub), 54.

⁷⁵ Ričard Ror, američki mistik i aktivista, franjevački monah, „A. A. kaže, na svoj inspirisan način, da su zavisnici duše koje traže ljubav na pogrešnim mestima, ali i dalje traže ljubav. Program Dvanaest koraka je tokom vremena naučio da zavisnost nastaje iz nedostatka unutrašnjeg iskustva intime sa sobom, sa Bogom, sa životom i sa trenutkom. I ja bih pio do zaborava, ili tražio neki način da se povežem sa čvrstom realnošću, ako bih se osećao lišen ljubavi, poštovanja, radosti ili zajedništva“ (Richard Rohr, *Breathing Under a Water* [London: SPCK, 2015; epub), 19.

Dragana je kuću u Topoli prodala i, kako kaže, „mojih 20 hiljada je otišlo za dva meseca na heroin“. Posle godina zavisnosti, 2010. završila je u komi zbog sepse; nakon dugog lečenja i dvanaest neuspelih operacija, izašla je iz bolnice bez doma. Partnerova majka je nije primila nazad, posela je na klupu i rekla: „Ne znam, čekaj.“ Tako je, na štakama i bez novca, prvi put ostala na ulici.

Od tada živi između skvotova, kontejnerskog naselja i raznih privremenih smeštaja, a dane provodi na ulici: „Ceo dan na ulici. Žickanje i snalaženje za preživljavanje.“ Kaže da više nema potrebu za heroinom. „Heroin sam poslednji put uzela pre pet godina. Nemam nikakve potrebe, ali pijem.“ Na ulici je našla mrežu ljudi koja joj znači, ali je doživela i teška poniženja i nasilje; od smrti ne strahuje: „Imala sam tri kliničke smrti i od toga uopšte više nemam strah.“ Ipak, raduje se malim stvarima: prijateljima, psu Joji i muzici, a o budućnosti kaže: „Ne razmišljam previše o budućnosti... sad pokušavam da izvadim ličnu kartu i nadam se da će to pokrenuti malo neke stvari.“

Priča treća: Bojan

Bojan je odrastao u domu za decu u Knjaževcu, ali nakon nesreće i izlaska iz sistema socijalne zaštite sa 18 godina, završio je na ulici. Godinama se snalazio na Zelenjaku i drugim mestima u Beogradu, spavajući u improvizovanim krevetima od kartona i ćebadi, boreći se sa hladnoćom, nasiljem i stalnom nesigurnošću. Njegov život na ulici bio je monoton, ali istovremeno borben i prepun sitnih rituala preživljavanja. Radi na pijaci Zeleni venac tako što asistira prodavcima.

To što mene ljudi vide da sedim sa nekim na Zelenjaku da mi prođe dan, to ne znači da su oni moje društvo i moji prijatelji. Nema na ulici prijatelja. Ja sam potpuno sam i odvojen od svih i od svega. ... Kad legnem da spavam nemam mnogo briga, jedino što pomislim je da ja ne diram nikog i da ne želim da mene neko dira dok spavam... Meni to nije bitno, bitno je da spavam i da se ujutru probudim živ i zdrav.

Paralelni svet

Lice u situaciji beskućništva je daleko od pažnje, interesovanja i brige kako društva tako i države. Ovi ljudi ostaju sami sa svojim traumama, hendikepima, presušenim resursima i prepušteni klizištu da ih odvede preko ivice. Što su duže u tom statusu elementarne ugroženosti bez nade da se to može preokrenuti, gubi se želja za promenom, miri se sa tim, i preostali kapaciteti za borbu i integraciju u društvo se krune. Lica se potom dodatno opasuju u samoizolaciju, živeći paralelan život i oformljujući paralelan svet.

Beskućništvo jeste nalik paralelnom svetu koji postoji uz „naš“. Slično onom u televizijskoj seriji *Stranger things*.

Okosnica priče jeste postojanje dve paralelne stvarnosti. Gradić Hokins poseduje sopstvenu skrivenu i strašnju verziju. Mala, ni po čemu posebna zajednica Hokinsa, sa svojim školama, ulicama, tržnim centrima, institucijama i svakodnevnim životima, ima nepoznatu obrnutu, mračnu sliku u ogledalu (i dimenziju) u kojoj su neki njeni ljudi nevoljno upali (zanimljivo – usled preplavljujuće traume), i sada su zarobljeni u mraku, usamljenosti, i kojima život visi o koncu. Ovi „gore“ ne znaju da oni postoje. Slično je sa licima koja žive u beskućništvu. Ta dva

sveta žive paralelni jedan sa drugim; dele isti gradski prevoz, iste ulice i ulaze u iste pekare. Istovremeno, oni se zapravo ne dodiruju. Ovi „ispod“ žive sami, nehumano, a nada se svodi na preživeti još jedan dan. Do tog sveta i njih samih, upravo kao u priči *Stranger things*, dolazi se samo kad shvatite da on postoji, kada vam je do tih ljudi dovoljno stalo, kad prekoračite ivicu, i tražite dok ih ne pronađete, i date sve da ih izvučete.

Obraćanje pažnje na ovaj paralelni svet jeste prvi korak. Moglo bi se reći, društvo koje zaboravlja ovaj deo sebe, uskoro će izgubiti njega – što može značiti u doslovnom smislu, ti ljudi će izginuti; a izgubiće i ono što je preo-

stalo od „duše“. Borba da niko ne bude ostavljen iza, na ovom bojnopolju, jeste borba za čitavo društvo.

Nemoguće je načiniti sledeći korak najavljen u uvodu, bez komentara zašto je onoliko važan i koliko kod nas nije još uvek (dovoljno) oprobano.

Teološko promišljanje o beskućništvu

Zašto uvesti ovu perspektivu? Na pamet padaju tri razloga, i kod sva tri teološka perspektiva donosi ono što se na drugim mestima teško može pronaći:

- neophodno je uvoditi kategorije nade (najdalje što politika može da dobaci jeste upravljanje siromaštvom), dostojanstva (nije svejedno ukoliko se svakom ljudskom biću prilazi kao nosiocu lika Božjeg) i odgovornosti (pa i metafizičke, „pred Bogom“),
- neophodno je promeniti način na koji društvo vidi lica u situaciji beskućništva, od „problema“ do „učitelja“,
- važno je proširiti javnu debatu izvan čisto ekonomskog jezika.

Na ovom mestu možemo samo da mapiramo korisne sagovornike, pa i vodiče u ovakvom promišljanju u budućnosti. Mislim, na primer, na dva presudna teološka glasa u 20. i 21. stoleću, koji su oblikovali takozvanu „političku teologiju“, Jirgena Moltmana i Johana Baptista Meca.⁷⁶

Mecova teza i misao su oduvek bile određene apsolutnom gravitacionom silom holokausta. On govori da teologija ima zadatak da unese glas žrtava istorije u javni prostor; da ih sačuva od zaborava, njih radi i društva radi. Sećanje na patnju (Hristovu i istorijsku) razotkriva lažnu neutralnost društva. Ovo sećanje na stradanje (*memoria passionis*) je u očima establišmenta, naravno – „opasno sećanje“ i vraća hrišćanskom svedočanstvu „apokaliptičku žaoku“. S druge strane, okrenut budućnosti, Jirgen Moltman govori o važnosti hrišćanske nade. I ta nada je po prirodi društveno-transformativna. Ako je Bog objavljen u raspetom Hristu, onda je On solidaran sa žrtvama istorije. Teologija mora postati i ostati kritika nepravde i pokretač društvene promene.

Prema tome, teološko promišljanje možda posluži diskusiji o beskućništvu kao radikalnoj vrsti šireće marginalizacije u nekoliko smislova. Ona raz-

⁷⁶ Up. Johann Baptist Metz, *Politička teologija* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2004); Jürgen Moltman, *The Crucified God* (London: SCM Press, 2001); Moltman, *Teologija nade* (Rijeka: Biblioteca Ecumenica, 2008).

otkriva idole društva (novca, tržišta, nacionalizma); daje jezik nade tamo gde politika nudi samo upravljanje krizom; unosi etičku dubinu u javnu raspravu, jer patnju ne tretira samo kao tehnički problem, nego kao pitanje dostojanstva; i štiti od cinizma, jer insistira da istorija nije zatvoren sistem.

Primenimo ovo na našu temu na dva načina.

Beskućništvo, patnici i božanska znanja

Za početak, vraćamo se na dva od devetnaest „sazvežđa“, koje dr Pavlica razvija u *Marginalijama u odbranu margine*, koje imamo na umu u nastavku ovog rada.

Podsećamo se da, u gnoseološkom smislu, „sa margine se, s punim pravom, mogu očekivati ideološki rasterećeniji spoznajni plodovi“. U soteriološkom pak smislu, proveravamo i potvrđujemo tezu da je sijaset „primjera kako su prostorne margine (bespuća, pustinje, pećine) podvižnička okrilja – iz njih otšelnici usrdno zazivaju Svevišnjeg.“ U slučaju beskućništva, osoba svakako nije samostalno odlepršala u njega; ona je izgurnuta u to osobeno „otšelnništvo“. Čak i kad ta „pustinja“ nije dobrovoljni izbor, ona otvara mogućnost sticanja uvida o životu, pa i mudrosti. Život se vidi neposrednije i jasnije sa svim surovim istinama o njemu, a potencijalno lekovitim – šta je bitno, a šta i ne baš, šta sve znači biti čovek, koje su sopstvene granice izdržljivosti, dostojanstva; šta zaista znači biti ostavljen i prepušten sebi i, možda – Bogu, i koja vrsta „čupanja“ na kraju „upali“.

Lica koja žive u situaciji beskućništva ponekad stiču mudrost, umeli oni da je artikulišu i prenose drugima ili ne.

Da budemo sasvim precizni, beskućništvo nije nikakva vrsta romantične „škole života“, čije edukativne benefite ovde uzdižemo ili čak preporučujemo. Ono je jamačno mračna jama kao i bilo koja druga vrsta društvenog i ličnog zla – siromaštva, tlačenja, korupcije, nasilja... i nešto protiv čega je zadatak boriti se. Ali kao i svako drugo iskustvo bola, *kad je čovek već u njemu*, hrišćanska, i ne samo hrišćanska, teološka teza jeste da je Bog u stanju da ga izokrene u nešto dragoceno.

Imajući to na umu, Elen Dejvis sa Djuk univerziteta, deli svoje refleksije u vezi sa paradigmatičnom biblijskom storijom o Jovu.

Biblijska Knjiga o Jovu govori o ljudskom bolu, ali je ona i knjiga o teologiji u najužem smislu te reči, o umeću govorenja o Bogu. U poslednjem

poglavlju, Bog prekora Jovove prijatelje – te zaludne tešitelje koji su samo pogoršavali Jovovu konfuziju i patnju, govoreći: „ne govoriste o meni pravo kao sluga moj Jov“ (O Jovu 42:7). Time Bog posredno ukazuje na ono što je u ovoj knjizi zaista izuzetno. Ona nam pokazuje čoveka koji trpi najdublju zamislivu bol, a ipak govori istinito o Bogu. Knjiga o Jovu nam daje neuporedivo više od teologije patnje; ona nam daje teologiju patnika. U njoj slušamo autoritativan govor o Bogu koji dolazi sa usana napregnutih od bola. Više nego u bilo kojoj drugoj biblijskoj knjizi, ovde učimo da je čovek koji pati teolog jedinstvenog autoriteta. Patnik koji ne prestaje da traži Boga na kraju stiže povlašćeno znanje. Onaj koji se Bogu žali, koji Boga preklinje, koji se s Bogom prepire, koji mu ni na trenutak ne dopušta da se izvuče – taj biva uveden u tajnu. On prolazi kroz vrata koja može otvoriti samo bol i time postaje sposoban da govori o Bogu na način na koji drugi, koje obično nazivamo srećnijima, ne mogu.

Da li nas ova knjiga uči saosećanju prema onome koji pati? Ne znam. Ali nas svakako uči poniznosti pred patnikom. Knjiga o Jovu nas, čini se, više poučava poštovanju nego samilosti; ako je čitamo kako treba, ona nas osposobljava da patnika poštujemo kao učitelja, kao teološki izvor za zajednicu.⁷⁷

Američka teološkinja i spisateljica Barbara Braun Tejlor piše o *Učenju hoda kroz tamu*:

*Naučila sam stvari u tami koje nikada ne bih naučila na svetlu, stvari koje su mi spasavale život iznova i iznova, pa je tu zaista samo jedan logičan zaključak. Treba mi tama koliko i svetlost. ... Novi život počinje u tami. Bilo da je u pitanju seme u zemlji, beba u materici ili Isus u grobu; on počinje u tami. ... Postoji svetlost koja sija u tami, i koja je vidljiva samo tamo.*⁷⁸

Iskustvo života u takvoj vrsti egzistencijalne tame u dubokoj senci margine je opasno i štetno. Ono košta. Ono može i da prosvetli i donese znanje koje, ako imaš malo sreće, može da te i spasi.

Da zaključimo, imperativ koji čujemo je, svakako, dužni smo solidarno posegnuti za onima na margini. Ali njemu ovde se pridružuje još jedan: oni

⁷⁷ Ellen F. Davis, 122-3.

⁷⁸ Barbara Brown Taylor, *Learning to Walk in the Dark* (San Francisco: HarperOne, 2014), 5, 129, 108.

su i (teološki) resurs zajednici; oni znaju nešto što mi, srećniji, ušuškaniji, ne znamo i ne možemo, nešto možda i spasonosno. Treba ih slušati i učiti.

Margina bogoostavljenosti je centar bogoprисutnosti

Evo još samo jedne biblijsko-teološke crtice kao priloga temi.

Isusov posljednji govor pred njegovu pasiju zapisan je u *Evandjelju po Mateju*, u 25. poglavlju. Na kraju, kaže on, na konačnom Obračunu, postojaće samo dve grupe ljudi. Jedna će biti na strani života, druga smrti. I, presudiće, verovali ili ne, kako se ko odnosio prema – margini.

Obe će se iznenaditi presudom Sudije. U čitavoj drami te situacije, izdvaja se jedna misao koja otkriva prirodu Isusovog poretka koji je doneo ili počeo da donosi, a kojeg je nazvao Božjim carstvom.

„Zaista vam kažem: kad učiniste jednome od ove moje najmanje braće, meni učiniste.“ (40. stih)

Gde je Daničić upotrebio „najmanje“, autor Matej je koristio grčki pojam *elahistov*. Njega doslovno možemo prevesti sa – oni koji su u očima društva (a možda i sopstvenim) najmanji, najmanje značajni, najniže na skali vrednovanja, nevredni pažnje, oni na koje se ne računa. Oni na margini. Nezanimljivi, otpisani, balast drugima, neproaktivni, gubitnici.

Kaže govornik, kada ste se njih setili, kada ste sebe okrenuli njima, kada ste te nage odenuli, te gladne nahranili, te u zatvorima posetili, zapravo ste meni činili. Ovo nije samo retorička alatka da se pojača etičko učenje. Ovo je fundamentalno izvrtanje čitave strukture društva, pa i kosmičkog poretka transformativnom perspektivom.

A u biblijskom vokabularu nema pojma veće specifične težine od – Bog; on nosi apsolutnu gravitacionu silu. Gde je On, tu je Centar. A poslednja Isusova poruka u poslednjem govoru je zapravo: Pitate se gde je On? Bog je u zatvoru, Bog je na ulici, Bog je u nemaštini, Bog polako kopni od neuhranjenosti, Bog (na krstu) se suočava sa očajem.

Centar je na margini. Margina je stalno prebivalište Centra.

U starim proročanstvima najavljivao se Božji Mesija koji, kad dođe, prvo će otrčati kod otpisanih, smetnutih sa uma, na ivici, i preko ivice, trideset sati udaljenih od samoubistva, dva minuta udaljenih od iskrvarenja i iščupati ih. „On neće odgurnuti povređene i ranjene, niti će zanemariti male i neznatne,

već će postojano i odlučno dovesti stvari u red.“ (Knjiga proroka Isaije 42, 3, prevod *The Message*)

Gde sve počinje

Svaka reakcija prema margini patnika mora početi – saosećanjem. Hrišćanski patos i etos počinju kod Hristovog krsta, gde je i On povikao: „Bože moj, Bože moj, zašto si me ostavio“. Osnova za saosećanje je uverenost da je sami Hristov Bog čovekov supatnik, prisutan u patnji i to, paradoksalno, najprisnije i najintenzivnije upravo u stanjima ili osećajima bogoostavljenosti.

U pesmi „Gledajući kako moja prijateljica glumi da joj srce ne puca“ (“Watching My Friend Pretend Her Heart Is Not Breaking“) Rouzmeri Vah-tole Tromer nezaboravno peva o nama, ljudima, i pretećim udaljenostima među nama, i dok to čini – smanjuje ih:⁷⁹

*Na Zemlji, samo jedna kašičica neutronske zvezde
težila bi šest milijardi tona. Šest milijardi tona
jednako je zbirnoj težini svih životinja
na Zemlji. Uključujući insekte. Puta tri.
Šest milijardi tona zvuči nemoguće
dok ne pomislim kako je progutati tugu—
samo kašičica, a moglo bi se reći da je to kao da si pojeo
neutronske zvezde. Kako je gusta,
kako u sebi nosi sećanje na kolaps.
Kako je teško tada pomeriti se.
Kako je nemoguće poverovati da bilo šta
može podići tu težinu.
Mnogo je razloga da se jedni prema drugima odnosimo
s velikom nežnošću. Jedan je
to čisto čudo što smo ovde zajedno
na planeti okruženoj umirućim zvezdama.
Jedan je taj što ne možemo videti šta
je neko drugi progutao.*

⁷⁹ <https://grateful.org/resource/watching-my-friend/>

Literatura

Bobić, Mirjana. *BESKUĆNICI: Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 2011. u Republici Srbiji.* <https://publikacije.stat.gov.rs/G2014/Pdf/G20144011.pdf>, pristupljeno 12.02.2026.

Cave, Nick, Sean O'Hagan. *Faith, Hope and Carnage.* Edingurgh: Canongate Books, Ltd, 2022.

Davis, Ellen. *Getting Involved with God: Rediscovering the Old Testament.* Cambridge: Cowley Publications, 2001.

Mate, Gabor. *In the Realm of Hungry Ghosts: Close Encounters with Addiction.* Toronto: Vintage Canada, 2009.

Metz, Johann Baptist. *Politička teologija.* Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2004.

Moltman, Jürgen. *The Crucified God.* London: SCM Press, 2001.

Teologija nade. Rijeka: Biblioteka Ecumenica, 2008.

Pavlica, D. (2025). *Marginalije u odbranu margine*, u: Kuburić, Zorica, Ćumura, Ljiljana (prir.). *Marginalizam u religiji, nauci, filozofiji i umetnosti.* Novi Sad: CEIR, str.9–18

Rohr, Richard. *Breathing under Water: Spirituality and the Twelfth Steps.* London: SPCK Publishing, 2018.

Taylor, Barbara Brow., *Learning to Walk in the Dark.* San Francisco: HarperOne, 2014.

Igor Mitrović⁸⁰

ON THE WORDS OF THE PROPHETS IN THE UNDERGROUND PASSAGES: HOMELESSNESS AMONG THE SKELETONS IN THE CLOSET, MIRRORS AND SOCIETY OF TEACHERS

ABSTRACT

Whenever and wherever it occurs, homelessness is an extreme manifestation of marginalization. It is not only arguably the most complex form of absolute poverty; as a rule, it entails social exclusion, stigmatization, and institutional as well as communal invisibility. In this text, we draw attention to the homelessness experienced by thousands in the Republic of Serbia, while the so-called competent authorities either fail to recognize its existence, refuse to confront it, or lack the capacity to do so. The same state acknowledges that up to half a million people are at risk of poverty and homelessness. People experiencing homelessness are, in a sense, the wounded who have fallen in the asymmetrical war we call „transition“—individuals forgotten and left behind by society. The truth about them is the truth about us, and it must be heard—told in their own voices. Finally, this paper advances and examines a theological-existential thesis: that homelessness—an evil as it undoubtedly is, like all forms of suffering—can become a seedbed of Job-like wisdom, capable of awakening the numbed contemporary person to discern what truly is and where the path forward lies. The study combines essayistic analysis, first-hand narrative accounts, and a theological-reflective tone, employing a hybrid style that simultaneously informs, illuminates the marginalized, and fosters both spiritual and social introspection.

Keywords: homelessness, marginalization, poverty, social exclusion, social transition, social invisibility, narrative testimony, theological-existential reflection, social responsibility.

⁸⁰ ADRA – Adventist development and humanitarian work, director@adra.org.rs